

T A R İ H VESİKALARI

Sayı : 11

Şubat 1943

Cilt: II

SİLİHDAR-I ŞEHİRİYARÎ VE DARÜSSAADE AĞASI TAYİNLERİ HAKKINDA HATT-I HÜMAYUNLAR

Osmanlılar devrinde Saray teşkilâtında önemli olarak (Silihdar-ı şehriyarî) [1] ve (Darüssaade Ağası) [2] gibi Hükümdara yakın olarak Sarayın ricali sırasında bulunan iki hizmet mevcut idi ki, bunlardan: Sarayda iç veya dış olmak üzere iki kısma ayrılmış olan teşkilâta [3] (Silihdar-ı şehriyarî), ve (harem-i hümayun) ile harem Ağaları teşkilâtına ve Haremeyn evkafına (Darüssaade Ağası) nezaret ederlerdi.

Osmanlı müverrihleri, devirlere göre bu her iki hizmette bulunanların gerek Sarayda ve gerek Devlet işlerinde mühim roller ifa ettiğini yazarlar.

Tarih vesikaları dergisine koyduğumuz işbu iki vesikadan:

1 — (Silihdar-ı şehriyarî) rütbesi verilenlere aid (Hatt-ı hümayun) dur. İkinci Sultan Mahmud tarafından 1238 H. (1822 M.) yılında büyük bir salâhiyetle Silihdarlık makamına getirilen Berberbaşı mabeyinci Ali Ağa'ya [4] yazılan bu (Hatt-ı hümayun) eski kanun icabından üç gün sonra okunması iktiza ettiği halde müstesna olarak çıktığı günü akşam namazı ile yatsı namazı arasında Silihdarlara mahsus köşkün önünde Enderun-ı hümayun

[1] Yıldırım Bayazid tarafından ihdas edilmiş olan bu memuriyette bulunanların hizmeti, Padişahın kılincını, ok ve yay gibi harbe aid silâhlarını taşımakla beraber Sarayın, Babüssaade ağalarından (Kapiağası) sonra ikinci derecede âmiri olmağı. 1112 H. (1700 M.) tarihinde Silihdarlık makamına getirilen Çorlulu Ali Paşa'ya ikinci Sultan Mustafa huzurunda hil'at giydirilirken tereddüd göstermiş, ve sebep olarak da Kapiağalığı yoluyla Bab-ı Âsa'fiye (Bab-ı âli) gönderilen fermanların badema Silihdarlık makamıyla icrasını istemiştir ki, Padişah tarafından kabul edilerek bu tarihten sonra Silihdarların itibar ve nüfuzu Kapiağalarının üstüne çıkmıştı. *Atâ Tarihi, cild 1.*

1247 H. (1831 M.) yılında Sultan Mahmud II. nin bir iradesiyle Silihdarlık makamı ilga edilerek bütün Sarây-ı cedîd-i âmire umuru Hazîne kethudası bulunan ve sonra Enderun-ı hümayun Nazırlığı unvanı verilen Ebubekir Ağa'ya tevdi edilmiştir.

Takvim-i Vakayi, No. 2

[2] İkinci Sultan Murad tarafından ihdas edilen kapiağalarına verilmiş olan harem-i hümayun umuru 990 H. (1682 M.) da ihdas olunan (Darüssaade ağaları) na verilmiştir. Bu hizmete ilk olarak üçüncü Sultan Murad'ın emniyetini kazanan (Habeşi tavaşi Mehmed Ağa) tayin edilmişti. Bu mevki bir aralık yine Kapiağalarına geçmiş ise de 1003 H. (1594 M.) tarihinden itibaren harem ağalarında karar kılarak saltanatın lâgvına kadar devam etmiştir.

[3] Sarayda harem-i hümayundan başka olan diğer teşkilât da iç ve dış olmak üzere iki kısma ayrılmıştı. İç halkı denilen Enderun teşkilâtı dışında olan bütün Saray mensupları bu dış teşkilâta dahil idiler.

[4] Giritlidir. Enderun-ı hümayunda çalışarak Berberbaşı olup 1238 H. (1822 M.) yılında (yoluyla Rîkâbdar, Çukadar olduktan sonra tayini lâzımgelirken) fevkalâdeden olarak doğrudan doğruya Silihdar-ı şehriyarî oldu. 1247 H. (1831 M.) yılında vefat edip Eyüb'de Valide sultan mektebi mezarlığında gömüldür. Osmanlı saltanatının son silihdarıdır.

DARÜSSAADE AĞASI

Bu resmin aslı Topkapı Sarayı Müzesi Ahmet III. Kütüphanesinin 3690 numarasında kayıtlı bulunan ve Selim III devrinde yapılmış olan renkli bir kıyafetnameden alınmıştır. Aslının büyüklüğü 20 × 30 santimetredir.

BABÜSSAADE AĞASI (KAPI AĞASI)

Bu resmin aslı Topkapı Sarayı Müzesi Ahmet III. Kütüphanesinin 3690 numarasında kayıtlı bulunan ve Selim III. devrinde yapılmış olan renkli bir kıyafetnameden alınmıştır. Aslının büyüklüğü 20 x 30 satimredir.

ZÜLÜFLÜ BALTACI KETHUDASI

Bu resmin aslı Topkapı Sarayı Müzesi Ahmet III. Kütüphanesinin 3690 numarasında kayıtlı bulunan ve Selim III. devrinde yapılmış olan renkli bir kıyafetnameden alınmıştır. Aslının büyüklüğü 20 x 30 santimetredir.

سند و السعاده شريفم اغا بزرگ خان

سلفك ادریس اغا نظری اولد بی حرمین ترفیع و قافه نظارت الیمده و ضابطگی امور
رعایت و قصود الیمده عزلی افتضا ایوب سر بنم جوق زماندر معتمد قولوم و حادق
و محصل لایم اولوب هر طور کت نزد ملوکا نده پسندیده و مقبول و صداقت
معلوم همایونم اولمغه سنی جمله تو لری عید و محارز قیلوب و السعاده م اغاسی و حرمین
محترمین ناظر کی نصب ایلدم بالجملة اغایان حرم و سزای عتیق معومم او جقلمی بصغیر
و کبر و انسی و عجمی اوز لر بنه سنی ضابط نصب و عتیق ایلدم جمله حرم همایونم اغا لری و سزای
عتیق تبرورانی و قوز بجمیا و غده حرمین شریفه خلدی کافه امور حصو صلیقه
سنی ضابط بیلوب و هیچ کس سوزندک خارج حرکتده اولمایوب سکا کمال اطاعت
و انضیاد ایدر لر بو اثنالرم ضابطلرین اهل و تکا سللرندک ناشی او جقلمی
نظامی رابطه لرینه دقت اولمیب اطاعت و انضیاد و نظام و قانون و قاعده
قائمه امدی ضابطی اولد و عتیق جمله او جقلمی نظر ایلری و قانون قاعده لرینه
اجرا به دقت ایلوب ثاوی پی افتضا ایلدیلری ثاویب و هر حال لری سکا مفوض
او لمغه نظام و رابطه تحتنه او حال ایلیمس و سکا اطاعت انمایلری احرار ایلیم
و ناظری اولد یغی حرمین او قافنی صداقت برله حفظ حرارت و حیانت ایدر لر
سنی اکاه الیمده دقت ایلیمس و حرم همایونم بغایت حفظ و حرارت ایلیم
دن ایچر و جواب و کاغد گمده کت گبی قبا خلدی جسارت ایدر میس معاذ الله
بو منللو قبا حیه جسارت ایدر لری اولور ایس هر کیم اولور ایس اولسون غضب شایانمه
مظهر اولد جعفی یغی بلبوب اکاه اولسون انشه شکره بن و حی بو حصی دقت
ایدرم کوریم سنی نه کونا صداقت خذمت ایدر سن حدای متوال هر حاله معینک اولسون

Başyazıcısı Şükrü Efendi Saray iç halkına okuyarak Hasoda imamı tarafından dualar edilmişti [1].

2 — (Darüssaade Ağalığı) na getirilen Bilâl Ağanın [2] tayini hakkında üçüncü Sultan Selimden çıkan (Hatt-ı hümayun) dur. Bu hatt-ı hümayunda (Harem-i hümayun) un zabtı u rabtiyle harem ağalarının çok hassasiyetle hizmet etmeleri hakkında önemli kayıtlar mevcuttur.

Osmanlı Sarayının en mühim iki rüknü olarak bahsettiğimiz hizmetlere tayin dolayısıyla çıkan bu iki vesika (Hatt-ı hümayun) Saray tarihinin teşkilât ve hizmetleri bakımından oldukça önemlidir.

İsmail BAYKAL

Topkapı Sarayı kütüphanecisi

VESİKA : 1

Berberbaşı Ali Ağa'nın Silihdar-ı şehriyariliğe tayini hakkında ikinci Sultan Mahmud'dan çıkan "Hatt-ı hümayun"[3]

Sen ki Silihdar-ı sadakat-şiarım Ali Ağasın

Selefin İlyas Ağa bir müddetdenberü hizmet-i Silihdarîde ibka kılınmış ise de umur-ı lâzimesine mihver-i lâyıkında dikkat idemediğinden azli icab eylediğinden sen nice müddet-i medîd hizmet-i şahanemde bulunmuş ve mizac-ı hümayunumu her vechile bilmiş ve öğrenmiş ve zatında istidad ve umur-ı lâzımına yoliyle dikkat edeceğin yakînen malûm-ı şahanem olmakdan naşı cümle kullarım içinden seni bil-intihab kariha-i hümayunumdan rütbe-i valâ-yi Silihdarîyle mümtaz eyledim. Enderun-ı hümayunum ocaklarından hane-i hassam arz ağavatı ve neferatı ve Hazîne ve Kiler ve Seferli kethudaları ve neferatları ve Babüssaadem Ağası ve neferatı ve Zülüflüler ve Helvahane ve Kiler ve Matbahlar ve sair eslâfındanberu Silihdarlar zabtında olan ocakların zabitan ve neferatlarının zabt ve rabtı ve azil ve nasbını sana tefviz eyledim. Cümlesinin nîk ü bedi seiden mes'ul ve nizam ve rabitaları gayret ve ikdamından me'mülumdür. Ecdad-ı ızamım zamanlarındanberü rabtolunan Enderun-ı hümayunam kanununa muhalif harekâta cesaret eden herkim olursa olsun lâzımgelen tedibatının icrasına dakika fevt itmeyüb Enderun-ı hümayunum ağavatını nizam-ı asliyyelerinden çıkarmayub muhafaza birle Silih-

[1] Letaif-i Enderun, matbu nüsha, s. 247.

[2] Sultan Selim III. nün dairesi ileri gelenlerinden olup cülûsunda Musahib ve Hazîne vekili, sonra Hazînedar-ı şehriyarî, 1204 H. (1789 M.) tarihinde İdris Ağa'nın yerine Darüssaade Ağası olmuştur. 1206 H. (1771 M.) da ölmüştür.

[3] Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi.

darlık mesnedinin hükmünü icra eyliyesin. Cümle kullarım seni kendülerine zabıt bilüb emrime muti ve fermanber olalar. Göreyim seni işbu hatt-ı hümayunum mazmununu güzelce mülâhazâ ve icrasına mübaderet ve daima mutabassırane hareket ve hilâfı etvardan tevakkı ve mücanebet eyliyesin. Hak taâlâ Habibi hürmetine herbir umurunda muvaffakun bil-hayr eyliye âmin.

(1822)

VESİKA : 2

Üçüncü Sultan Selimin "Darüssaade Ağalığı,, makamına getirdiği Bilâl Ağa'nın tayini hakkında "Hatt-ı hümayun,, [1]

Sen ki Darüssaade-i şerifem Ağası Bilâl Ağasın,

Selefin İdris Ağa [2] Nazırı olduğu Haremeyn-i şerifeyn evkafına nezaret eylemede [3] ve zabıtlığı umurunda rahavet eylemesiyle azli iktiza [4] eyleyüb sen benim çok zamandır mutemed kulum ve sadık ve muhlis lalam olub her etvarın nezd-i mülûkânemde pesendide ve makbul ve sadakat ü istikametın malûm-ı hümayunum olmağla seni cümle kullarımdan mümtaz kılub Darüssaadem Ağası ve Haremeyn-i muhteremeyn Nazırı nasbeyledim. Bil-cümle Ağayan-ı harem ve Saray-ı Atık-ı ma'murem ocakları sagır ve kebîr ve eski ve acemi üzerlerine seni zabıt nasb ve ta'yin eyledim. Cümle harem-i hümayunum Ağaları ve Saray-ı atık te-

[1] Topakpı Sarayı Müzesi, Çiniliköşk, No. 3684.

[2] Sarayda yetişerek evvelâ Hazinedar-ı şehriyarî ve 1197 H. (1783 M.) de Darüssaade Ağası olup 1203 H. (1789 M.) tarihinde azledildi. 1208 H. (1793 M.) de Şeyh-ul-harem olduktan sonra 1211 H. (1796 M.) de vefat etmiştir. Üçüncü Sultan Selimin cülûs haberini harem-i hümayuna götüren İdris Ağa yeni hükümdarı evvelâ vefat eden Abdülhamid I. nin yattığı odaya götürüp ibret almasına işaret ederek nasihat yollu sözler söylemiş, sonra koluna girerek Silihdar Yahya Ağa ile Mabeyn-i hümayuna çıkarmıştı.

[3] Bu Nazırlık umuru 952 H. (1545 M.) den 995 H. (1586 M.) tarihine kadar Kapı-ağaları marifetiyle görülür idi. 990 H. (1582 M.) da ihdas edilip ilk olarak Darüssaade Ağası olan Habeşî Mehmed Ağa 995 H. (1586 M.) te Haremeyn Nazırı olmuştur. 1250 H. (1834 M.) de hiçbir umura müdahale etmemek üzere yalnız Nezaret ismi üzerlerinde kalmış, 1252 H. (1836 M.) de bu Haremeyn Nezaretî tamamen Darüssaade Ağaları elinden alınmıştır. Takvim-i Vekayi, No. 97.

[4] Sarayda aynı zamanda Büyük Ağa tabir olunan Darüssaade ağalarının azil işi ekseriyetle cuma günü Padişahın gittiği camide veya Saray ve köşkte âni olarak icra edilirdi. Yalnız Hükümdarın gazabına uğriyarak ayrılanlar daha ağır şartlara tabi idiler. Bu değişmelerde diğer bir usul de surre-i hümayun alayında Hükümdar huzurunda dönen deveyi üç defada Darüssaade Ağası çevirirdi. Bu hizmeti ifadan sonra devenin gümüş dizginini Mirahur Ağa gelip almazsa azil olunduğunu anlıyan Büyükağa deveyi kapıdan dışarı çıkarır idi.

berdaranı ve kozbekçıyan ve hademe-i Haremeyn-i şerifeyn cümlesi kâffe-i umur u hususlarında seni zabıt bilüb ve hiç kes sözünden hariç hareketde olmayub sana kemal-i itaat ve inkiyad ideler. Bu esnalarda zabıtlarin ihmal ve tekâsüllerinden naşı ocakların nizam u rabıtalara dikkat olunmayub itaat ve inkiyad ve nizam ve kanun ve kaide kalkmış idi. Zabiti olduğun cümle ocakların neferatlarını ve kanun ve kaidelerini icraya dikkat eyleyüb te'dibi iktiza eyliyenleri te'dib ve her halleri sana müfevvez olmağla nizam ve rabıta tahtına idhal eyliyesin. Ve sana itaat etmiyenleri ihrac eyliyesin. Ve Nazırı olduğun Haremeyn evkafını sadakat birle hıfz ve hırsat eyleyüb taşradan içeri cevap ve kâğıd getürmek [1] gibi kabahatlere cesaret etdirmiyesin. Maaz-Allahü tealâ bu misillü kabahate cesaret ideri olursa herkim olursa olsun gazab-ı şahaneme mazhar olacağını yakinen bilüb agâh olsun. İşte şimden sonra ben dahi bu hususa dikkat ederim. Göreyim seni ne gûna sadakatle hizmet idesin Huda-yı müteal herhalde muînün olsun.

(1798)

[1] Taşra tabiri Sarayın kapısı dışından itibaren herhangi bir mahaldir. Sultanlarla Hükümdar kadınlarından (Kadın Efendiler) en küçük bir cariyeye kadar şehirde bulunan akraba ve ahablarına hediye veya yardım olarak gönderilen elbise, Saray çörekleri ve saire gibi nadide şeylere «cevab» denildiği gibi bunlara karşı olarak Sarayda çok yapılmıyan yemeklerle «bil-hassa zeytin yağlılar» beraber gelen mektublara « harem-i hümayun» da «cevab» tabir olunur. Bu hatt-ı hümayundan anlaşıldığına göre o tarihe kadar âdet hükmüne girerek yapılmakta olan bu usulü bozacak fena bir hadisenin zuhür ettiği anlaşılmaktadır.